

Feiten en Cijfers: Seksueel grensoverschrijdend gedrag tegenover en door kinderen en jongeren

1	Inleiding	2
2	Managementsamenvatting.....	2
3	Definitie	2
3.1	Seksueel grensoverschrijdend gedrag	3
3.2	Seksueel misbruik	3
4	Seksueel grensoverschrijdend gedrag en de wet	4
4.1	Seks zonder wederzijdse toestemming	4
4.2	Seks mét toestemming: leeftijdsgrens in de Belgische wet	4
4.2.1	Buiten de familiale sfeer.....	4
4.2.2	Binnen de familiale sfeer	4
4.3	Specifieke misdrijven	5
5	Cijfers	5
5.1	Incidentie	6
5.1.1	Meldingen bij Vertrouwenscentra Kindermishandeling.....	6
5.1.2	Politiële criminaliteitsstatistieken	8
5.2	Prevalentie	9
5.2.1	Slachtofferonderzoek België.....	9
5.2.2	Internationaal slachtofferonderzoek	10
6	Kenmerken van plegers	11
6.1	Man of vrouw?.....	11
6.2	Bekend of onbekend?	11
6.3	Seksueel grensoverschrijdend gedrag door jongeren	12
7	Risicogroepen, risicofactoren en risicosituaties	12
7.1	Achtergrondfactoren (risicogroepen)	13
7.2	Risicofactoren	13
7.2.1	Individuele risicofactoren.....	13
7.2.2	Sociale risicofactoren	14
7.3	Situatiegebonden factoren (risicosituaties).....	14
	Literatuur	15

1 Inleiding

Deze Feiten & Cijfers bundelt relevante onderzoeksgegevens over seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGG) door en tegenover kinderen en jongeren. De [Feiten & Cijfers 'Jongeren, seksualiteit en internet'](#) bevat informatie over seksueel grensoverschrijdend gedrag via nieuwe media.

2 Managementsamenvatting

- Volgens **de wet** zijn seksuele handelingen zonder wederzijdse toestemming strafbaar. Ook seksuele handelingen waarbij een min-16-jarige betrokken is, zijn strafbaar. Zelfs als de minderjarige daarmee heeft ingestemd.
- Volgens Sensoa is seksueel gedrag grensoverschrijdend als het niet (duidelijk) voldoet aan **zes criteria**: toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, ontwikkeling, context en zelfrespect. Gluren, ongewenste aanrakingen en verkrachting zijn allemaal vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag.
- **Minderjarigen** worden relatief vaak slachtoffer van SGG: 8,9% van de vrouwen en 3,2% van de mannen in België werd voor hun 18^e gedwongen tot seksuele aanrakingen of betrekkingen (Pieters e.a., 2010). In de politiestatistieken heeft ongeveer de helft van de meldingen van (poging tot) verkrachting betrekking op minderjarigen.
- Volgens cijfers van Kind en Gezin is het percentage kinderen waarvoor melding van seksueel misbruik gemaakt werd bij de Vertrouwenscentra, de afgelopen negen jaar vrij stabiel gebleven in Vlaanderen: het gaat om **4 kinderen per dag**.
- **SGG onder jongeren** tijdens de puberteit en adolescentie komt het meest voor. Maar ook SGG van volwassenen tegenover kinderen en jongeren komt voor. **SGG door volwassenen** gebeurt meestal binnen het gezin of de familie. Op de tweede plaats komt een plegger afkomstig uit de naaste omgeving (buur, vriend van familie, iemand van school...). Onbekende pleggers komen pas op de derde plaats.
- **Risicofactoren** voor SGG zijn onder andere sekse (meisjes zijn vaker slachtoffer), een verstandelijke of lichamelijke beperking, kwetsbare gezinsachtergrond, SGG-ervaring in het verleden, alcohol- en druggebruik en een lage seksuele interactiecompetentie.
- Ook in bepaalde **contexten** is het risico op confrontatie met SGG groter: de school, de sportwereld, de kerk... Onder meer de specifieke machtsverhouding, de één-op-één-relatie tussen plegger en slachtoffer en de afwezigheid van sociale sancties spelen daarbij een rol.

3 Definitie

Er is een onderscheid tussen SGG en seksueel misbruik. Deze termen zijn niet inwisselbaar. Hoewel seksueel misbruik zonder twijfel een vorm van SGG is, kan niet elke vorm van SGG als misbruik bestempeld worden.

Het Vlaggensysteem (Frans & Franck, 2010) beoordeelt seksueel gedrag op basis van **zes criteria**:

- **Toestemming**: beide partijen gaan (non-)verbaal akkoord.
- **Vrijwilligheid**: er is geen sprake van beloning, manipulatie, druk of dwang.
- **Gelijkwaardigheid**: de partners zijn gelijkwaardig op vlak van leeftijd, intelligentie, macht, maturiteit...
- **Ontwikkeling**: het gedrag is typisch en aanvaardbaar voor de ontwikkelingsfase.
- **Context**: het gedrag houdt rekening met de omgeving en stoort/choqueert niemand.
- **Zelfrespect**: het gedrag veroorzaakt geen fysieke, emotionele of psychische schade.

Seksueel gedrag wordt op basis van deze criteria ingedeeld in **vier categorieën** (tabel 1).

Tabel 1: Criteria aanvaardbaar seksueel gedrag, SGG en seksueel misbruik

	Groen (aanvaardbaar)	Geel (licht grensoverschrijdend)	Rood (ernstig grensoverschrijdend)	Zwart (zwaar grensoverschrijdend)
(1) Toestemming	OK	+ - OK	- OK	-- OK
(2) Vrijwilligheid	OK	+ - OK	- OK	-- OK
(3) Gelijkwaardigheid	OK	+ - OK	- OK	-- OK
(4) Ontwikkeling	OK	+ - OK	- OK	-- OK
(5) Context	OK	+ - OK	- OK	-- OK
(6) Zelfrespect	OK	+ - OK	- OK	-- OK

* Dit is seksueel grensoverschrijdend gedrag. ** Dit is seksueel misbruik.

3.1 Seksueel grensoverschrijdend gedrag

We gebruiken volgende definitie van SGG bij kinderen en jongeren:

Elke vorm van seksueel gedrag van of ten aanzien van een kind of jongere; in verbale, non-verbale of fysieke zin; al dan niet opzettelijk; dat aan één of meer criteria niet voldoet, of waarbij het onduidelijk is of het gedrag aan de criteria voldoet.

SGG kan gepaard gaan met fysiek contact (zoenen, uitkleden, penetratie...), maar dat hoeft niet: seksuele opmerkingen maken, iemand ongevraagd confronteren met seksueel gedrag of masturberen voor de webcam kan evengoed seksueel grensoverschrijdend zijn. De aard van het gedrag kan dus sterk variëren, net als de **ernst**. Seksueel gedrag kan licht (geel) tot zwaar (zwart) grensoverschrijdend zijn (tabel 1).

3.2 Seksueel misbruik

We gebruiken **drie criteria** om seksueel gedrag onder de noemer 'seksueel misbruik' bij kinderen en jongeren te plaatsen:

Elke vorm van seksueel gedrag; in verbale, non-verbale of fysieke zin; al dan niet opzettelijk; (1) waar duidelijk geen wederzijdse toestemming voor bestaat; en/of (2) dat duidelijk niet vrijwillig gebeurt; en/of (3) waar het slachtoffer veel jonger is dan de pleger, of op de een of andere manier afhankelijk is van de pleger.

Er is dus sprake van seksueel misbruik bij rood of zwart gedrag, waarbij aan minstens één van bovenstaande drie criteria duidelijk niet voldaan is (tabel 1). Of het om seksueel misbruik gaat of niet, hangt niet alleen af van de beleving van het slachtoffer, maar wordt geformuleerd vanuit het perspectief van de persoon die het gedrag stelt.

Bij seksueel misbruik kan de pleger verschillende **tactieken** gebruiken: (1) verbale manipulatie (overhalen, zeuren, roddelen, boos worden, belonen); (2) seksuele dwang (bedreigingen, geweld, drogeren, met een groepje werken); of (3) situatiegebonden misbruik (het slachtoffer kan geen toestemming geven omdat hij/zij dronken, niet bij bewustzijn of verstandelijk niet capabel is).

4 Seksueel grensoverschrijdend gedrag en de wet

Vanuit juridisch standpunt zijn seksuele handelingen strafbaar als één van de partijen er niet mee heeft ingestemd of er niet mee kan instemmen vanwege leeftijd, bevattingvermogen, overmacht of dwang. De leeftijd speelt een belangrijke rol, want sommige feiten zijn alleen strafbaar wanneer er een jongere onder een bepaalde leeftijd bij betrokken is (Stevens, 2002; Sensoa, 2009).

4.1 Seks zonder wederzijdse toestemming

Volgens de wet zijn seksuele handelingen op zich niet strafbaar, op voorwaarde dat er sprake is van **wederzijdse toestemming**. Als seks (of seksuele handelingen) met dwang of geweld (dus zonder wederzijdse toestemming) gebeurt, is het – ongeacht de leeftijd van het slachtoffer – strafbaar.¹ Of het om ‘verkrachting’ of ‘aanranding van de eerbaarheid’ gaat, hangt af van de vraag of er sprake was van **seksuele penetratie** (binnendringen in de vagina, mond of anus met penis, vingers of een voorwerp).

Verkrachting: seksueel contact met penetratie en zonder toestemming van één van de betrokkenen.
Bijvoorbeeld: gedwongen of ongewenste seksuele betrekkingen, onvrijwillige orale of anale seks.

Aanranding van de eerbaarheid: seksueel contact zonder penetratie en zonder toestemming.
Bijvoorbeeld: dwingen tot uitkleden, tegen de wil betast worden, gedwongen toekijken...

4.2 Seks mét toestemming: leeftijdsgrens in de Belgische wet

Naast ‘gewone’ aanranding en verkrachting bestraft de strafwet ook feiten waarbij wel sprake is van wederzijdse toestemming, maar waarbij een jongere onder een bepaalde leeftijd betrokken is. Er wordt in dit verband een onderscheid gemaakt tussen seksuele handelingen buiten en binnen de familiale sfeer.

4.2.1 Buiten de familiale sfeer

Volgens de Belgische wetgeving ben je pas bekwaam om toe te stemmen met seksuele handelingen als je 16 jaar bent. Jongeren onder de **16 jaar** zijn volgens de wet niet rijp genoeg om te oordelen of zij seksuele omgang (tongzoenen, ontbloten, aanraken, coïtus...) willen. Seksuele handelingen met instemming (zonder dwang of geweld) met iemand van 15 jaar of jonger zijn dus strafbaar door het ontbreken van juridische toestemming. Men spreekt in dit verband van aanranding of verkrachting ‘bij gelijkstelling’.

Geslachtsgemeenschap met iemand die nog geen **14 jaar** is, wordt door de wet als ‘verkrachting bij gelijkstelling’ beschouwd. Is er geen penetratie, dan is seks onder de 14 jaar strafbaar als ‘aanranding bij gelijkstelling’. **Tussen 14 en 16 jaar** is elke seksuele handeling (met of zonder penetratie) strafbaar als ‘aanranding bij gelijkstelling’ (tabel 2).²

4.2.2 Binnen de familiale sfeer

Voor seksuele handelingen in de familiale sfeer ligt de leeftijdsgrens op **18 jaar**. Het gaat dan om seksuele handelingen:

- Tussen een minderjarige en een bloedverwant in opgaande lijn (ouders, (over)grootouders);
- Tussen een minderjarige en een adoptant;

¹ Eender wie kan in deze gevallen klacht indienen. Het parket kan ook zonder klacht vervolgen.

² De wet spreekt over ‘seksuele handelingen’ en maakt enkel een onderscheid tussen handelingen met en zonder penetratie. Tongzoenen en aanrakingen zijn dus eveneens seksuele handelingen. De seksuele partner van een min-16-jarige maakt zich dus schuldig aan een misdrijf, zelfs als de minderjarige het initiatief nam. Of het daadwerkelijk tot een straf komt, is afhankelijk van verschillende factoren: kennis van de feiten door de rechter, nood aan bescherming...

Voor seksuele handelingen tussen leeftijdsgenoten maakt de strafwet geen uitzondering: seks tussen minderjarigen is dus strafbaar. Wel kunnen jongeren tot 18 jaar juridisch geen straf oplopen. Wanneer zij een ‘als misdrijf omschreven feit’ (MOF) begaan, kan de jeugdrechter wel een maatregel opleggen.

- Tussen een minderjarige en een broer of zus of ieder ander persoon met een soortgelijke positie in het gezin (stiefbroer en -zus en halfzus en –broer);
- Tussen een minderjarige en gelijk welke andere persoon die gewoonlijk met de minderjarige samenwoont én gezag over hem/haar heeft.

Seksuele handelingen met iemand van **17 jaar of jonger** zijn binnen de familiale sfeer steeds strafbaar, zelfs als er sprake is van wederzijdse toestemming (geen geweld of dwang) (tabel 2).

Tabel 2: Strafbaarheid van seksuele handelingen met wederzijdse toestemming

	min-14 jaar	14 of 15 jaar	16 tot 18 jaar
Zonder penetratie	aanranding	aanranding	Strafbaar tussen gezinsleden
Met penetratie	verkrachting	aanranding	Strafbaar tussen gezinsleden

Bron: Stevens, 2002, p.9.

4.3 Specifieke misdrijven

Wat de wet nog als strafbaar beschouwt:

Zedenschennis: foto's, films, teksten... die strijdig zijn met de goede zeden tonen, verspreiden of verkopen aan een minderjarige (min-18 jaar); of seksuele handelingen stellen in aanwezigheid van een minderjarige of op een plaats (park, auto...) waar anderen je kunnen zien.

(Kinder)prostitutie: seksuele handelingen tegen betaling of andere vorm van vergoeding met een minderjarige (min-18 jaar).

Ontucht: wat de gemiddelde Belg als kwetsend ervaart op het vlak van seksualiteitsbeleving. Voorbeeld: groepsseks, partnerruil, sadomasochisme. De ontucht, het bederf of de prostitutie van een minderjarige opwekken, begunstigen of vergemakkelijken is strafbaar.³

Kinderpornografie: de visuele afbeelding van een minderjarige (min-18 jaar) die betrokken is bij werkelijke of gesimuleerde seksuele gedragingen; of de afbeelding van een minderjarige wanneer het overheersende kenmerk een voorstelling met seksuele doeleinden is.

5 Cijfers

Voor cijfers over het voorkomen van SGG in Vlaanderen baseren we ons op incidentiegegevens enerzijds en prevalentiegegevens anderzijds. De **incidentiegegevens** geven het aantal meldingen weer die jaarlijks binnenlopen bij de hulpverlening en politie. Incidenten die niet gemeld worden, komen in deze registraties niet voor. **Prevalentiegegevens** uit slachtoffer- en gezondheidsonderzoek peilen naar de ervaringen met SGG gedurende de ganse levensloop. Het gaat dus om het aantal personen die op een specifiek moment aangeven ooit slachtoffer te zijn geweest van SGG. Prevalentiegegevens zijn retrospectief en geven dus niet noodzakelijk een beeld van de prevalentie van SGG bij de huidige generatie kinderen.

Het is overigens belangrijk om kritisch te kijken naar de **gebruikte definitie** in onderzoek en bij registraties, omdat vaak een andere definitie gebruikt wordt en de gegevens dus niet zo maar vergeleken kunnen worden. Er wordt bijvoorbeeld geen onderscheid gemaakt tussen SGG met en zonder fysiek contact. Of tussen SGG onder jongeren enerzijds en tussen volwassenen en kinderen of jongeren anderzijds.

³ Hoe jonger het slachtoffer, hoe zwaarder de strafmaat. Hiermee wil men vooral kinderhandel en seksuele uitbuiting tegengaan.

Houd er bij deze cijfers ook rekening mee dat **zeker niet alle gevallen van SGG gemeld** worden aan de hulpverlening, de politie of het parket (Pieters e.a., 2010). SGG bij minderjarigen – en zeker bij incest of misbruik door een bekende – wordt weinig gemeld. Slechts een derde van de minderjarigen die seksueel misbruik meemaken, vertelt dit aan iemand tijdens de kindertijd. Ook op volwassen leeftijd deelt slechts de helft deze vroegere ervaring met iemand.

5.1 Incidentie

Voor cijfers over het voorkomen van seksueel grensoverschrijdende ervaringen bij kinderen en jongeren tot 18 jaar baseren we ons op de meldingen bij de zes **Vertrouwenscentra Kindermishandeling** en op de meldingen bij de **politie**. Vooral intrafamiliaal geweld wordt gemeld aan de Vertrouwenscentra. Van extrafamiliaal geweld wordt meer aangifte gedaan bij de politie. De cijfers van de Vertrouwenscentra en de politie zijn dus voor een stuk complementair.

5.1.1 Meldingen bij Vertrouwenscentra Kindermishandeling

De Vertrouwenscentra (Kind en Gezin, 2011) registreren de meldingen van ‘seksueel misbruik’ als een vorm van kindermishandeling (naast lichamelijke en emotionele kindermishandeling). In 2009 kwam voor 1.656 kinderen een melding binnen van seksueel misbruik. Dat is een kwart (25,5%) van het totale aantal kinderen (6.503 kinderen in 2009) waarvoor in 2009 een melding binnenkwam voor (een vermoeden) van mishandeling of verwaarlozing (figuur 1).

Figuur 1: Kinderen gemeld bij de Vertrouwenscentra Kindermishandeling voor een (vermoeden van) concrete situatie van mishandeling of verwaarlozing, naargelang problematiek in 2009



Bron: Kind en Gezin; Het Kind in Vlaanderen 2009, p.173.

Evolutie in meldingen

In de periode 2000-2008 is het aantal meldingen van (een vermoeden van) **kindermishandeling** bij de Vertrouwenscentra stabiel gebleven. Wat de gemelde problematieken betreft (seksueel misbruik, fysieke of emotionele mishandeling), zijn er tijdens de periode 2000-2008 geen grote significante verschuivingen (tabel 3).

Tabel 3: Aantal meldingen en gemelde minderjarigen waarbij sprake is van een (vermoeden van) kindermishandeling, verwaarlozing, seksueel misbruik (Vlaams Gewest, 2000-2009)

werkjaar	Aantal meldingen waarbij sprake is van (een vermoeden van) een concreet geval van kindermishandeling of verwaarlozing	Aantal gemelde minderjarigen waarbij sprake is van (een vermoeden van) een concreet geval van kindermishandeling of verwaarlozing	Aantal gemelde minderjarigen voor een concrete situatie van seksueel misbruik	Percentage van gemelde minderjarigen waarbij de melding betrekking heeft op seksueel misbruik (eigen berekening)
2000	4.918	6.917	1.734	25,0
2001	5.151	7.112	1.764	24,8
2002	6.037	8.252	1.899	23,0
2003	5.615	7.779	1.746	22,4
2004	6.060	7.874	1.850	23,5
2005	4.921	6.646	2.109	31,7
2006	4.669	6.316	1.983	32,8
2007	4.704	6.078	1.856	30,5
2008	4.529	6.112	1.573	25,7
2009 *	4.858	6.503	1.656	25,5

Bron: Kind en Gezin; Jaarverslagen 2000-2005 & Het Kind In Vlaanderen 2006-2009. (*= voorlopige cijfers)

Het percentage kinderen waarvoor een melding van (een vermoeden van) **seksueel misbruik** gemaakt werd is tussen 2008 en 2009 gestegen met 5,9%. Het gaat om een stijging in de categorie extrafamiliaal seksueel misbruik (+25,6%). Het aantal kinderen gemeld voor intrafamiliaal misbruik (incest) daalde tussen 2008 en 2009 met 18,8%. Het percentage gemelde kinderen voor seksueel misbruik zit wel op bijna hetzelfde peil als in 2000 (4 kinderen per dag). Dat percentage is de afgelopen negen jaar dus vrij stabiel gebleven in Vlaanderen.

Vergelijking met internationale gegevens

De evolutie van het aantal meldingen kindermishandeling en het percentage seksueel misbruik blijft de afgelopen negen jaar vrij stabiel (tabel 3). Daarmee sluit Vlaanderen zich niet aan bij een internationale trend. In de VS zag men een daling van 40% over een periode van 8 jaar (1991-2000).

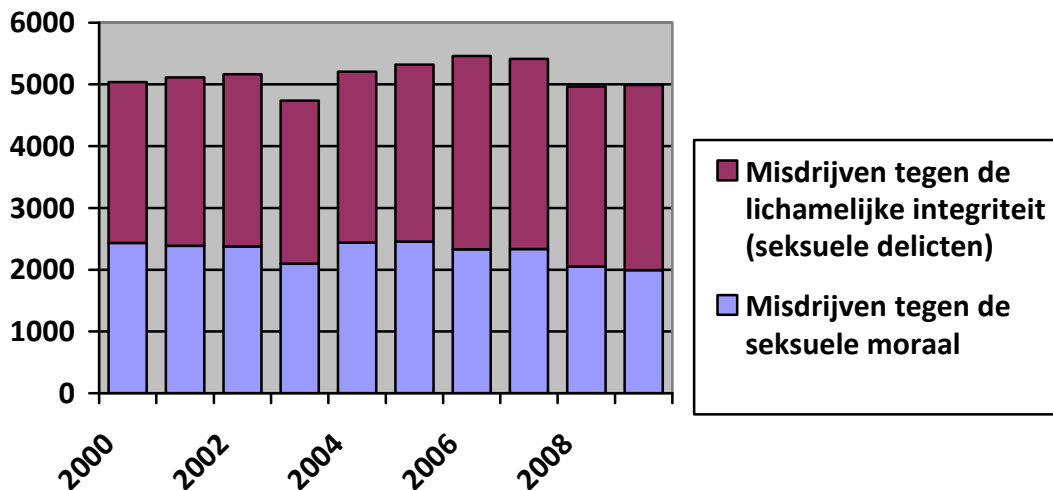
Er zijn verschillende verklaringen voor deze **internationale daling** te geven, maar volgens Finkelhor en Jones (2004) is er wellicht sprake van een werkelijke daling van het aantal gevallen van seksueel misbruik van kinderen. De grootste daling is te merken bij biologische vaders in intacte gezinnen. Zij vertonen een lagere recidive, zijn het minst dwangmatig en reageren het best op behandeling. Volgens de auteurs bevestigt dit het idee dat potentiële daders worden afgeschrikt door de grotere publieke aandacht, grotere deskundigheid bij professionelen en een strikter vervolgingsbeleid.

Het omgekeerde is ook mogelijk. Een strenger vervolgingsbeleid internationaal zou de meldingsbereidheid kunnen verlagen, zeker bij intrafamiliaal seksueel misbruik. Het gaat in dat geval niet om een daling in het aantal misbruikgevallen, maar om een daling in het aantal meldingen ervan. In Vlaanderen is het aantal meldingen gestegen. Het zou dus kunnen dat de drempel om seksueel misbruik te melden in Vlaanderen lager is dan elders.

5.1.2 Politie criminaliteitsstatistieken

Ook de politie registreert meldingen van verschillende vormen van SGG tegenover meerder- en minderjarigen. Uit figuur 2 blijkt dat de misdrijven tegen de seksuele moraal de afgelopen 9 jaar lichtjes daalden: van 2.435 inbreuken in 2000 tot 1.993 in 2009. De misdrijven tegen de lichamelijke integriteit van seksuele aard (verkrachting en aanranding van de eerbaarheid) stegen van 2000 (2.602 inbreuken) tot 2006 (3.132 inbreuken) en daalden nadien weer tot 2.998 inbreuken in 2009.

Figuur 2: Misdrijven tegen de lichamelijke integriteit (seksuele delicten)⁴ en misdrijven tegen de seksuele moraal⁵, 2000-2009, Vlaams Gewest



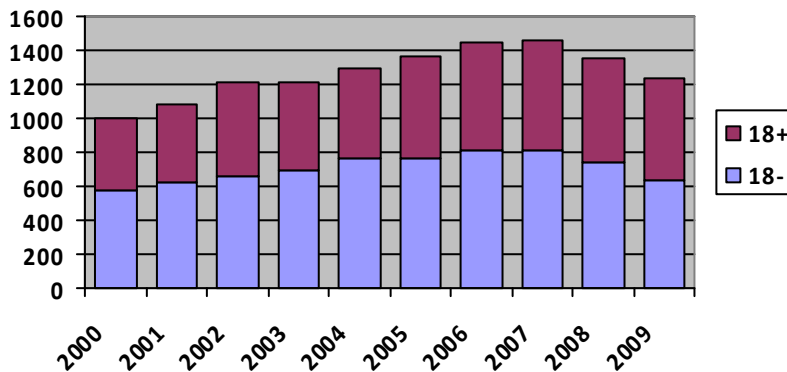
Bron : Eigen berekening op basis van politie criminaliteitsstatistieken 2000 - 1e kwartaal 2010.

Uit deze gegevens blijkt dat ongeveer de helft van de meldingen van (poging tot) **verkrachting** betrekking heeft op minderjarigen (figuur 3). Bij de meldingen van (poging tot) **aanranding van de eerbaarheid** met geweld of bedreiging is dat 34% (figuur 4). Onderstaande tabellen geven de – vrij constante – evolutie van het aantal verkrachtingen en aanrandingen van de eerbaarheid in Vlaanderen weer. In 2009 werden 633 verkrachtingen en 237 aanrandingen bij minderjarigen gemeld aan de politie: dat zijn 2,4 seksuele delicten per dag. Hoewel aanrandingen meer voorkomen, worden ze waarschijnlijk minder aangegeven bij de politie dan verkrachtingen.

⁴ Cijfergegevens m.b.t. (poging tot) verkrachting met de dood tot gevolg, verkrachting zonder de dood als gevolg, aanranding van de eerbaarheid met de dood tot gevolg, aanranding van de eerbaarheid met geweld/bedreiging en aanranding van de eerbaarheid zonder geweld/bedreiging.

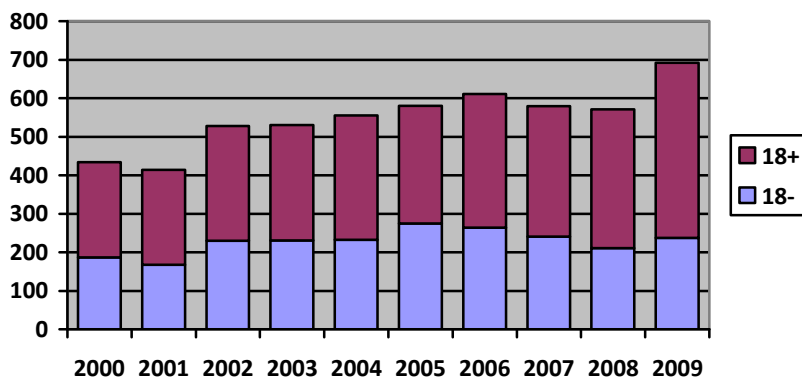
⁵ Cijfergegevens m.b.t. (poging tot) kinderpornografie, pornografie, aanzetting tot ontucht, uitbuiting van iemands ontucht en openbare zedenschennis.

Figuur 3: (Poging tot) verkrachting (met of zonder dood als gevolg) naargelang leeftijd van het slachtoffer, 2000-2009, Vlaams Gewest



Bron: Eigen berekening op basis van politieële criminaliteitsstatistieken 2000 - 2009.

Figuur 4: (Poging tot) aanranding van de eerbaarheid met geweld of bedreiging (met of zonder dood als gevolg) naargelang leeftijd van het slachtoffer, 2000-2009, Vlaams Gewest



Bron: Eigen berekening op basis van politieële criminaliteitsstatistieken 2000 – 2009.

5.2 Prevalentie

5.2.1 Slachtofferonderzoek België

Een recent slachtofferonderzoek naar geweld bij 2.014 mannen en vrouwen in België (Pieters e.a., 2010) toont aan dat 8,9% van de vrouwen en 3,2% van de mannen **voor hun 18^e** gedwongen werd tot seksuele aanrakingen of betrekkingen (tabel 4).⁶ De frequentie van seksueel geweld ligt hoger vóór de leeftijd van 18 jaar (6%) dan erna (globale prevalentie 3,2%). Het betreft vooral een groter aandeel slachtoffers van gedwongen seksuele aanrakingen. Ook valt het grotere aandeel mannelijke slachtoffers vóór de leeftijd van 18 jaar op (3,2% versus 0,8% na 18 jaar).

⁶ Volgende vraag werd gesteld: ‘Vóór de leeftijd van 18 jaar, heeft iemand – een familielid, iemand uit uw naaste omgeving, een vriendje/vriendinnetje, collega (studiegenoot of werk) of onbekende: 1) u gedwongen tot het stellen of ondergaan van seksuele aanrakingen?; 2) geprobeerd of is er met geweld in geslaagd tegen uw wil seksuele betrekkingen met u te hebben?’

Tabel 4: Seksueel geweld ervaren voor de leeftijd van 18 jaar, in %

	Vrouwen (n=88)	Mannen (n=34)	Totaal (n=122)
Gedwongen seksuele aanrakingen	8,1%	2,7%	5,4%
Ongewenste seksuele betrekkingen	3,9%	1,8%	2,8%
Globale prevalentie	8,9%	3,2%	6,0%

Bron: Pieters e.a., 2010, p.59.

Herhaling

In bijna de helft van de gevallen (48%) gaat het om feiten die maar één keer zijn voorgevallen; in 17,1% van de gevallen zijn de feiten 2 of 3 keer gebeurd, in 17,1% 4 tot 10 keer en in 13,8% meer dan 10 keer. Feiten die plaatsvinden binnen de familiecontext (vader, broer, familieleden) vinden frequenter plaats dan feiten waarbij de dader geen familielid is (Pieters e.a., 2010).

Subjectieve ernst

Qua beleving ervaart de helft (49,2%) van de slachtoffers de gerapporteerde feiten als 'zeer erg', iets meer dan een vierde (27,0%) als 'eerder erg' en een vijfde (20,5%) als 'helemaal niet erg' of 'eerder niet erg' (Pieters e.a., 2010).

Toevertrouwen aan derden⁷

32,4% van de mannelijke en 14,8% van de vrouwelijke slachtoffers heeft met niemand over de feiten gesproken. Slechts 9,8% van de slachtoffers van gedwongen of ongewenste aanrakingen of betrekkingen (n=41) deed aangifte bij de politie of diende klacht in (Pieters e.a., 2010).

5.2.2 Internationaal slachtofferonderzoek

In een bevolkingsstudie bij 12- tot 25-jarigen (De Graaf e.a., 2005)⁸ geeft 1 op de 6 Nederlandse meisjes (17,8%) en bijna 1 op de 20 jongens (4,2%) aan vóór hun 16^e wel eens gedwongen te zijn om 'dingen te doen of toe te staan die ze eigenlijk niet wilden'. Meestal gaat het om SGG tijdens de pubertijd en adolescentie. Nederlands onderzoek van Kuyper e.a. (2009) vindt dat 15,8% van de meisjes en 7,5% van de jongens ooit te maken kreeg met seksuele dwang sinds hun 14^e verjaardag.

Uit een Nederlandse bevolkingsstudie (gemiddelde leeftijd 38,5 jaar) uit 2006 blijkt dat 19% van de vrouwen en 4% van de mannen vóór hun 16^e slachtoffer is geworden van SGG: van ongedwongen seksuele aanrakingen tot verkrachting. De gemiddelde leeftijd bij de aanvang van het misbruik is 10 jaar bij de meisjes en 11 jaar bij de jongens (Van Berlo & Höing, 2006).

Wereldwijd lopen de cijfers uiteen van 12 tot 35% van de vrouwen en 4 tot 5% van de mannen die vóór hun 18^e ongewenste seksuele ervaringen heeft (Putnam, 2003).

⁷ Omwille van een onvolkomen codering dient de interpretatie van deze gegevens met voorzichtigheid te gebeuren.

⁸ We citeren de cijfers voor het gebruik van (dreigen met) fysieke dwang. De prevalentiecijfers voor verbale dwang (aandringen, liegen...) liggen nog hoger.

6 Kenmerken van plegers

6.1 Man of vrouw?

Het slachtofferonderzoek van Pieters e.a. (2010) toont aan dat in de meerderheid van de gevallen van seksueel geweld vóór 18 jaar de pleger een man is, ook als het gaat om mannelijke slachtoffers (tabel 6). Maar ook vrouwen maken zich schuldig aan seksueel geweld. 14% tot 24% van de mannelijke slachtoffers en 6% tot 14% van de vrouwelijke slachtoffers meldt een vrouwelijke pleger (Wijkman e.a., 2010).

6.2 Bekend of onbekend?

Minderjarigen zijn het vaakst slachtoffer van SGG van een bekende: iemand van **het gezin of de familie** of iemand uit **de naaste omgeving** (een buur, een vriend van de familie, iemand van school...) (tabel 7). Dit is vooral het geval bij minderjarige vrouwelijke slachtoffers (Pieters e.a., 2010).

Meisjes zijn vooral het slachtoffer van SGG van mannelijke familieleden (23,6%), mannelijke daders in de omgeving (18%), onbekenden (14,6%), vaders (12,4%) en broers (5%). Meer dan een tiende (11,2%) van de feiten werd bij meisjes gepleegd door nog andere daders. **Jongens** worden ongeveer even vaak het slachtoffer van SGG van onbekenden als van bekenden (vooral leerkrachten of oversten en mannen uit de naaste omgeving).

Tabel 6: Verhouding tot de hoofddader op het ogenblik van de feiten

	Meisjes (n=88)	Jongens (n=34)	Totaal (n=122)
Man uit naaste omgeving	18,0%	24,2%	19,7%
Andere man uit de familie	23,6%	0,0%	17,2%
Onbekende	14,6%	15,2%	14,8%
Leerkracht of overste	6,7%	27,3%	12,3%
Vader, schoonvader, partner van moeder	12,4%	0,0%	9,0%
Broer, schoonbroer, zoon van de partner van vader of moeder	5,6%	12,1%	7,4%
Leerling (schoolvriend), mannelijke collega	2,2%	6,1%	3,3%
Andere vrouw uit de familie	0,0%	9,1% (n=3)	2,5%
Leerlinge (schoolvriendin), vrouwelijke collega	1,1% (n=1)	0,0%	0,8%
Partner (vriendje)	1,1%	0,0%	0,8%
Andere / Geen antwoord	14,6%	6,1%	12,3%

Bron: Pieters e.a., 2010, p.60.

Ook uit de meldingen bij de Vertrouwenscentra (Kind en Gezin, 2009) blijkt dat SGG het meest in de thuissituatie voorkomt: **intrafamiliaal seksueel misbruik** (incest) is nog steeds de meest voorkomende vorm van SGG. Bij 60,6% (1.004) van alle meldingen van seksueel misbruik (waarbij de identiteit van de pleger bekend was) was er sprake van incest, ten opzichte van 35,2% (583) meldingen van extrafamiliaal

seksueel misbruik (gepleegd door een persoon buiten de familie). Bij meisjes is incest de meest gemelde problematiek.

6.3 Seksueel grensoverschrijdend gedrag door jongeren

Ook jongeren maken zich schuldig aan SGG: binnen een relatie, binnen de schoolcontext, binnen het gezin, binnen het uitgaansleven, op internet... Dikwijls gaat het om 'experimenteerfouten' met leeftijdsgenoten. Door een gebrek aan seksuele opvoeding, ervaring of assertiviteit, omdat ze de grenzen van anderen niet goed aanvoelen, geen inzicht hebben in de impact van SGG of door miscommunicatie (Höing & van Oosten, 2009).

In het Nederlands onderzoek van De Graaf e.a. (2005) geeft 4,3% van de jongens en 1,3% van de meisjes aan dat ze ooit zelf iemand hebben gedwongen tot seksuele handelingen. In het Nederlands onderzoek van Kuyper e.a. (2009) geeft 2,1% van de meisjes en 3,9% van de jongens toe dat ze sinds hun 14^e **seksuele dwang** hebben gebruikt. Bij deze twee onderzoeken werd nadrukkelijk gevraagd naar 'dwingen', niet naar 'overhalen'.

In een onderzoek (K.U.L., 2002) bij tweedejaarsstudenten aan vier universiteiten in Vlaanderen verklaarde 8% van de respondenten (vooral mannen) pleger te zijn van verschillende vormen van SGG. In bijna alle gevallen ging het vooral om **aandringen op seks** bij de partner en dat gebeurde gemiddeld 7 keer in het afgelopen jaar (Straus, 2004).

Ook in een relatie tussen twee jonge mensen loopt het wel eens uit de hand: er valt weleens een klap, er wordt soms bedreigd of er wordt seks afgedwongen. Uit een onderzoek van de Franstalige gemeenschap (Thiebaut e.a., 2007) naar **relationeel geweld** bij jongeren blijkt dat vooral domineren en kleineren veel voorkomt.

Ook **'ernstige' vormen** van SGG door jongeren komen voor. Uit anekdotische gegevens van de Vertrouwenscentra blijkt dat er de laatste jaren meer meldingen binnenlopen van tieners die op een ongezonde manier hun seksuele grenzen aftasten. Daarbij komen ook situaties voor waarin een jongere ernstig seksueel misbruik pleegt (VK, 2011). Kinderen en jongeren maken zich schuldig aan een **brede waaier van SGG**, zoals kindermisbruik en exhibitionisme (Franck, 2009). De meeste jeugdige plegers stoppen na hun eerste delict, maar een kleine minderheid hervalt (Hendriks, 2006).

7 Risicogroepen, risicofactoren en risicosituaties

Een aantal factoren beïnvloeden het risico op slachtoffer- en daderschap van SGG op jonge leeftijd (Kuyper e.a., 2009; Kuyper e.a., 2011; Höing & van Oosten, 2009; Vanwesenbeeck e.a., 1999).

- **Achtergrondfactoren** zijn onveranderbaar en duiden risicogroepen aan: sekse, opleidingsniveau, negatieve jeugdervaringen...
- **Risicofactoren** zijn persoonskenmerken die wel veranderbaar zijn: gebrekkige seksuele interactiecompetentie, laag zelfbeeld...
- **Situatiegebonden factoren** zoals de aanwezigheid van sociale controle of een sterke ongelijkwaardigheid tussen partners kunnen ook een rol spelen.

Deze paragraaf hanteert de volgende codering:

* = risicofactor voor slachtofferschap;

** = risicofactor voor daderschap;

*** = risicofactor voor zowel slachtoffer- als daderschap

7.1 Achtergrondfactoren (risicogroepen)

- **Sekse:** jongens zijn vaker dader van SGG, meisjes zijn vaker slachtoffer.⁹ ***
- **Leeftijd:** kinderen onder de 15 jaar zijn relatief vaak slachtoffer.*
- **Opleiding:** wie een lagere opleiding geniet, loopt meer risico.*
- **Seksuele identiteit:** holebi-jongeren lopen een groter risico op ervaringen met SGG.*
- **Beperking:** jongeren met een verstandelijke en/of lichamelijke beperking lopen een groter risico, onder meer door de afhankelijkheid van (lichamelijke) zorg, het wonen in een voorziening, gebrekkige communicatie en een geïsoleerde sociale positie (afscherming van informatie en leeftijdsgenoten) (Douma e.a., 1998). Jongeren met een verstandelijke beperking kunnen bovendien een minder goed ontwikkeld beoordelingsvermogen hebben, en minder kennis en ervaring op het gebied van seksualiteit.***
- **Gezinsachtergrond:** kinderen uit een kwetsbare gezinssituatie lopen een groter risico op slachtofferschap. Onder meer door de afwezigheid van een ouder, drank- of drugsgebruik door een ouder, aanwezigheid van stiefvader, ziekte van de moeder, ernstige echtelijke conflicten, een bestraffende opvoeding of grote armoede (Putnam, 2003). Opgroeien in een negatief gezinsklimaat (bijv. getuige zijn van huiselijk geweld of weinig empathie en toezicht ervaren) hangt ook samen met ouderschap.***
- **Etnisch-culturele achtergrond:** Nederlands onderzoek toont dat respectievelijk 9% en 12% van de Marokkaanse en Turkse jongens ooit werd gedwongen tot seksuele handelingen (De Graaf e.a., 2005). Marokkaanse en Turkse jongens geven ook vaker aan dat ze druk ervaren in de vriendengroep om seksuele ervaring op te doen. Ook negatieve stereotiepe opvattingen over genderrollen zijn het sterkst bij jongens en meisjes met deze etnische achtergrond (De Graaf e.a., 2009).***
- Ook blijkt uit onderzoek (Keygnaert e.a., 2008) dat jonge **vluchtelingen, asielzoekers** en mensen zonder wettig verblijf in Europa extreem veel risico lopen om in opvangcentra geconfronteerd te worden met SGG.*

7.2 Risicofactoren

7.2.1 Individuele risicofactoren

Drie clusters van individuele factoren spelen een rol bij seksueel grensoverschrijdende ervaringen en gedragingen:

- **Achtergrond en gedrag**
 - ⊥ Seksuele en relationele geschiedenis: seksuele ervaring, meerdere seksuele partners; oudere sekspartners; starten met seks op jongere leeftijd; losse seksuele partners; veel instrumentele seks (seks in ruil voor geld of beloning) ***
 - ⊥ SGG-ervaring in het verleden¹⁰ ***
 - ⊥ Gebruik van alcohol of drugs ***
 - ⊥ Pornogebruik: risicofactor voor ouderschap voor mannen die ook al hoger scoren op andere risicofactoren
- **Seksuele attitudes en motieven**
 - ⊥ Verkrachtingsmythes (vooroordelen en stereotiepe opvattingen over seksueel geweld) onderschrijven **
 - ⊥ Vrouwonvriendelijke of seksistische denkbeelden hebben **

⁹ Meisjes lopen gemiddeld 2,5 tot 3 keer meer risico dan jongens. Toch is ongeveer een kwart van alle kinderen die ooit met SGG te maken kregen, een jongen. Meisjes komen bij hulpverleners meer in beeld als slachtoffer (Putnam, 2003).

¹⁰ Hoewel in de literatuur veel bewijs te vinden valt voor een duidelijk verband tussen slachtoffer zijn op jonge leeftijd en pleger worden op oudere leeftijd, kan dit verband niet als causaal worden opgevat. De meerderheid van de mannelijke slachtoffers wordt zelf nooit pleger en 25% van de plegers met mannelijke slachtoffers, maakte geen melding van een verleden met misbruik (Franck, 2009).

- ⊥ Positieve attitude tegenover het uitoefenen van seksuele dwang (bijv. bagatelliseren van ernst en impact van SGG)**
- ⊥ Zelfbeeld/lagere eigenwaarde (negatievere attitude tegenover zichzelf)*
- ⊥ Dominantie of hedonistische motieven voor seks; sterke gerichtheid op seks bij jongeren; overmatig seksueel verlangen bij volwassenen; afwijkende seksuele opwindings/fantasieën; **
- **Vaardigheden op relationeel en seksueel gebied: ‘seksuele interactiecompetentie’¹¹ *****
 - ⊥ Seksuele assertiviteit (om ongewenste seks te weigeren) maakt weerbaarder tegen SGG
 - ⊥ Ambigue communicatie over het wel of niet willen van seks

7.2.2 Sociale risicofactoren

Onder de sociale context valt de invloed van verschillende mensen in de directe omgeving van jongeren: ouders, vrienden en leeftijdsgenoten.

- Een goede band met de ouders vormt een beschermende factor voor het meemaken en vertonen van SGG
- Het conformeren aan vrienden en het ervaren van groepsdruk ***
- Het kennen van leeftijdsgenoten die SGG hebben vertoond of meegemaakt ***
- Rondhangen bij en lid zijn van bepaalde jongeren- of studentenclubs of jeugdbendes **

7.3 Situatiegebonden factoren (risicosituaties)

Uit de literatuur blijkt dat er – naast de familie – een aantal **contexten** zijn waarin de kans op confrontatie met SGG hoger ligt: een afhankelijke of ongelijkwaardige partnerrelatie, de school, de sportwereld, de kerk...

Verschillende situatiegebonden factoren kunnen de kans op SGG in bepaalde contexten vergroten. Onder meer het gebrek aan sociale controle en sancties op SGG (bijv. in oorlogsgebieden en asielcentra), de specifieke **machtverhouding**, de **tijd van de gebeurtenis** (dag of nacht), de **locatie** en de één-op-één-relatie tussen pleger en slachtoffer (**afwezigheid van anderen**) spelen een rol (Höing & van Oosten, 2009; Franck, 2009). Ook situaties waarin veel **alcohol of drugs** worden gebruikt, verhogen het risico op SGG. Verder verhoogt ook **‘online zijn’** het risico op confrontatie met SGG, in de vorm van ongewenste seksueel getinte vragen en webcambeelden (De Graaf & Vanwesenbeeck., 2006).

Een aantal van deze factoren kunnen bijdragen aan de **onduidelijkheid** van de situatie doordat het beoordelingsvermogen van de pleger wordt belemmerd en gedragingen van het slachtoffer verkeerd worden geïnterpreteerd. Ook kunnen ze de **gelegenheid** voor SGG verstrekken (Franck, 2009). Wat betreft de sportwereld speelt bijvoorbeeld de autoritaire sportcultuur, het isolement van de sporter, de macht van de trainer en de gelegenheid van massages en buitenlandse toernooien een rol.

¹¹ Onder **‘seksuele interactiecompetentie’** verstaat men het vermogen om persoonlijke doelen te bereiken in seksuele interacties en tegelijkertijd een positieve relatie te behouden met de ander. Hiervoor is een complex geheel van vaardigheden en strategieën nodig: positieve attitude ten aanzien van eigen seksualiteit, identificatie van eigen seksuele behoeften, communicatie met partner over seksuele wensen en interpretatie van wensen en grenzen van de partner (Vanwesenbeeck e.a., 1999).

Literatuur

- Bakker, F. & Vanwesenbeeck I. (2006). *Seksuele gezondheid in Nederland*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- De Graaf, H. & Poelman, S. & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25ste. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep/Soa Aids Nederland.
- De Graaf, H. & Vanwesenbeeck, I. (2006). *Seks is een game. Gewenste en ongewenste seksuele ervaringen van jongeren op internet*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- De Graaf, H., van Egten, C., de Hoog, S. & van Berlo, W. (2009). *Seksualisering: aandacht voor etniciteit. Een onderzoek naar verbanden met opvattingen en gedrag van jongeren*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Douma, J., van de Bergh, P. & Hoekman, J. (1998). *Verstandelijke handicap en seksueel misbruik*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Federale Politie – CGOP / Beleidsgegevens (2011). *Politiële criminaliteitsstatistieken Vlaams Gewest – 2000 tot 1e kwartaal 2010*. Geraadpleegd op 1 maart 2011 via www.polfed-fedpol.be.
- Finkelhor, D. & Jones, L. (2004). Explanations for the Decline in Child Sexual Abuse Cases. *Juvenile Justice Bulletin*, NCJ199298, 1-12. Geraadpleegd op 15 april 2011 via www.ojp.usdoj.gov/lojtd.
- Franck, T. (2009). Jonge mannelijke plegers van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Wat we al weten over de determinanten. In E. Frans e.a. (Red), *Lief en Leed* 5, (pp.105-113). Antwerpen: Sensoa.
- Frans, E. (2009). *Seksueel grensoverschrijdend gedrag. Algemene gids*. Antwerpen: Sensoa.
- Frans, E. & Franck, T. (2010). *Vlaggensysteem. Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Antwerpen: Sensoa.
- Höing, M. & van Oosten, N. (2009). Primaire preventie van seksueel geweld. In L., Gijs, Gianotten, W.L., Vanwesenbeeck, I. & Weijnenborg, P.T.M., *Seksuologie* (pp. 267-295). GA Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Keygnaert, I. e.a. (2008). *Hidden violence is a silent rape: prevention of sexual and gender-based violence against refugees in Europe. A participatory approach report*. Gent: ICRH.
- Thiebaut, J., Descamps, C. & Petroons, L. (2007). *La violence dans les relations amoureuses chez les jeunes âgés de 12 à 21 ans. Rapport final*. Ipsos Belgium.
- Hendriks, J. (2006). *Jeugdige zedendelinquenten. Een studie naar subtypen en recidive. Academisch proefschrift*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Kind en Gezin (2011). *Jaarverslagen 2000-2005 & Het Kind In Vlaanderen 2006-2009*. Geraadpleegd op 1 maart 2011 via www.kindengezin.be.
- Kramer, S., Janssens, K., Çinibulak, L. & Cense, M. (2007). *Over de grens. Opvattingen van jongeren en beroepskrachten over grensoverschrijdend seksueel gedrag van jongeren*. Utrecht: MOVISIE.
- Kuyper, L., de Wit, J., Adam, P., Woertman, L. & van Berlo, W. (2009). *Laat je nu horen! Een onderzoek naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Kuyper, L., de Wit, J., Adam, P. Woertman, L. & van Berlo, W. (2011). *Het vervolg op 'Laat je nu horen!'* Utrecht: Universiteit Utrecht & RutgersWPF.

- Pieters, J., Italion, P., Offermans, A-M & Hellemans, S. (2010). *Ervaringen van vrouwen en mannen met psychologisch, fysiek en seksueel geweld*. Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
- Putnam, F.W. (2003). Ten-year research update review: child sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42, nr.3, 269-278.
- Stevens, L. (2002). Seksuele meerderjarigheid in het strafrecht? *Rep & Roer*, nr.14.
- Van Berlo, W. & Höing, M. (2006). Seksuele victimisatie. In F. Bakker, Vanwesenbeeck, I.(Red.), *Seksuele gezondheid in Nederland 2006* (pp. 157-166). Delft: Eburon.
- Vanwesenbeeck, I., Van Zessen, G., Ingham, R. e.a. (1999). Factors and processes in heterosexual competence and risk: an integrated review of evidence. *Psychology and Health*, nr.14, 25-50.
- Wijkman, M., Bijleveld, C. & Hendriks, J. (2010). Women don't do such things! Characteristics of female sex offenders and offender types. *Sexual Abuse*, 135-136.
- Sraus, M.A. (2004). *Prevalence of violence against dating partners by male and female university students worldwide*. Durham: University of New Hampshire.
- Vertrouwenscentra Kindermishandeling (2011). *Cijfergegevens*. Geraadpleegd op 21 februari 2011 via www.kindermishandeling.be.